

Jan Czechowski

Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie

Humanistyczny wymiar środowiska sportowego – na podstawie badań własnych

Wprowadzenie

Świat sportu i wartości, jakie w nim odnajdujemy, należą bezsprzecznie do współczesnych fenomenów cywilizacyjnych. Zainteresowanie sportem i wszystkim tym, co wiąże się z kulturą fizyczną, ruchem, aktywnością, grą, rywalizacją, a także turystyką, olimpizmem i zawodami organizowanymi na szeroką skalę, z każdym rokiem rośnie i zyskuje nowych zwolenników. Jest to niewątpliwie zasługa mediów, które w atrakcyjny i mało wymagający od odbiorcy sposób prezentują różne widowiska sportowe. Wpływ na podejmowanie aktywności fizycznej ma także obowiązkowy dla każdego przedmiot w szkole: wychowanie sportowe, fizyczne, który dla wielu osób może być pierwszym impulsem do uprawiania sportu w sposób regularny, a w przyszłości zawodowy.

Środowisko sportowe ma swoją specyfikę. Rekordy, wysokie wyniki, wymagające samozaparć treningi, nierzadko duże pieniądze, sława, władza, szeroko pojęty sukces są czynnikami wyróżniającymi owo środowisko. Jest ono także miejscem osiągania różnego rodzaju sukcesów i realizowaniem pasji i miłości do sportu, który nie jest pozbawiony pierwiastka humanistycznego. Wartości osobowe, etyczne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne wpisane są bardzo silnie w życie zawodników i także tych osób, dla których sport jest sposobem na życie. Warto w obliczu głośnego wykrzykiwania przez główne ośrodki medialne i prasę „kolorową” w odniesieniu do sportu haseł typu: „sukces za wszelką cenę”, „rekord, wynik, medal ponad wszystko” przywoływać prawdę o wartościach takich, jak człowiek, uczciwość, sprawiedliwość czy duchowość.

Wartości humanistyczne są w sporcie obecne i domagają się urzeczywistnienia i realizowania w konkretnych środowiskach sportowych.

Odnosząc się do problematyki humanistycznego aspektu środowiska sportowego, należałoby postawić kilka podstawowych pytań. Mianowicie:

1. Jak się przedstawia specyfika życia w danej grupie sportowej?
2. Jakie wartości charakteryzują poszczególne środowiska sportowe?
3. Jakie negatywne cechy, które niszczą pierwiastek humanistyczny sportu, dają się zauważyć w pewnych grupach sportowych?
4. Jakie metody mogą okazać się skuteczne w humanizowaniu środowisk sportowych?

Centralną kategorią pojęciową w niniejszej pracy jest środowisko sportowe, które w humanistycznym swym wymiarze było na drodze podjętych badań analizowane, interpretowane i za pomocą odpowiednich metod poznawane. Istotne zatem jest jednoznaczne wyjaśnienie takich pojęć, jak: środowisko sportowe i grupa społeczna w celu uporządkowania treściowego znaczenia kluczowych w pracy terminów.

Sportowe środowisko kształtowane jest zgodnie z potrzebami zawodnika, z drugiej jednak strony wymaga pewnych ustępstw i dostosowania się danej jednostki. Dzięki podjętym przez daną osobę licznym czynnościom, które mają przystosować ją do wybranej społeczności, często ma miejsce zmiana potrzeb i dotychczasowego sposobu życia. Modyfikowane jest także samo środowisko – zgodnie z wyznawanymi przez jego członków wartościami. Wzajemne wpływy członków danej społeczności sportowej są rzeczywiste i znaczące w regulowaniu zachowań jednostek, decydując jednocześnie o ich rozwoju. Obecne w grupie sportowej rozmowy, przestrogi, przykłady, a także historia danej grupy i obyczaje w niej panujące mogą i powinny powodować pojawienie się nowych, pożądaných form zachowań lub niwelowanie zachowań szkodliwych u jej członków. Zdaniem niektórych badaczy środowisko sportowe wraz ze swą olimpijską „naturą” jest czynnikiem w procesie rozwoju i wychowania człowieka¹. Stanowi część jego życia osobistego i społecznego. Jest też inspiracją do różnych form aktywności fizycznej i motywacją do bycia lepszym. Stanowi także źródło radości i silnych emocjonalnych przeżyć oraz płaszczyznę przyjaznych i życzliwych kontaktów z innymi.

¹ Zob. M. Czechowski, J. Femiak, *Edukacja olimpijska szansą na zmniejszenie liczby zachowań agresywnych w sporcie*, w: *Sport a agresja*, red. Z. Dziubiński, AWF, Warszawa 2007, s. 258.

Grupa społeczna – według takich autorów, jak: Florian Znaniecki, Christian Bales, Charles Wright Mills, Frederick Law Olmsted, Wayne Harrington – jest zbiorowością społeczną zbudowaną co najmniej z trzech osób, której członkowie współdziałają ze sobą na zasadzie odrębności od innych w celu zaspokajania własnych potrzeb. Zbiorowość ta charakteryzuje się trwałą strukturą i względnie jednolitym systemem norm i wartości.

Metoda badań

Wykorzystana w pracy metoda badań to sondaż diagnostyczny, zaś zastosowane techniki badawcze to ankieta i wywiad. Metoda, którą posłużono się w procesie badawczym, pozwala prowadzącemu badania odkrywać nowe rzeczywistości życia społecznego i powiązania badanego zjawiska. W wyniku przeprowadzonych badań uzyskano odpowiedzi dotyczące problematyki wartości obecnych w sporcie oraz jego humanistycznego aspektu od 180 osób. Łącznie od grup respondentów uzyskano 360 odpowiedzi na postawione pytania. Grupa osób badanych to:

- a) trenerzy i szkoleniowcy związani z AWF (40 osób badanych; mężczyźni; wiek: 28–45 lat; kompetencje: trener klasy mistrzowskiej; teren badań stanowiły kluby i towarzystwa sportowe z takich miast, jak: Tarnów, Łomża, Rzeszów, Opoczno, Kraków, Stalowa Wola, Zabrze, Przemyśl, Zakopane, Gorlice, Tymbark, Jordanów, Myślenice, Łańcut);
- b) studenci AWF (40 osób badanych; 28 mężczyzn, 12 kobiet; studenci kierunków: wychowanie fizyczne i sport – I i III rok; miejsce badań: AWF w Krakowie);
- c) nauczyciele wychowania fizycznego (30 osób badanych, dyplomowani nauczyciele WF z okręgu krakowskiego);
- d) sportowcy – absolwenci AWF (40 osób; średnia wieku to 23 lata; uprawiane dyscypliny: piłka nożna, tenis ziemny, lekkoatletyka, piłka siatkowa, kolarstwo i pływanie);
- e) wykładowcy AWF (30 osób badanych; miejsce badań: Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie).

Osoby badane definiowały wedle swoich przekonań, wiedzy i doświadczeń wartości wynikające z faktu przynależenia do świata sportu i charakteru spotkań oraz budowanych osobowych relacji.

Humanistyczne wartości wynikające z przynależności do środowiska sportowego

Bycie we wspólnocie oraz identyfikacja z daną grupą może wzmocnić poczucie własnej wartości i nadawać wielu działaniom człowieka sens i swoistą jakość. Niewątpliwie świat, w którym żyjemy, charakteryzuje potrzeba bycia razem. Człowiek potrzebuje drugiego, by móc siebie zobaczyć w obiektywnej prawdzie, podzielić się przeżywanymi radościami oraz zwyczajnie znaleźć wsparcie u innych osób.

W świecie sportu współpraca i tworzenie zgranej drużyny jest podstawą nie tylko szansy na uzyskanie jak najlepszych wyników, ale także stworzenie atmosfery służącej odpowiedniemu zmotywowaniu zawodników od wytężonego treningu i zaangażowania w Sprawę. Podobny mechanizm istnieje na przykład w ramach sportu szkolnego. Zarówno bowiem dzieci, młodzież, jak i dorośli potrzebują dzielenia się z innymi swoim życiem. Wiele też dzieł, zwłaszcza związanych z grą zespołową i sportem w ogóle, nie mogłoby mieć miejsca, gdyby brakło zwyczajnego bycia razem. Warto zatem skierować swą refleksję w kierunku środowiska sportowego, które zarówno pod względem moralnym, jak i społecznym oraz indywidualnym kształtuje osobowość i charakter.

Zagadnienie humanistycznego wymiaru sportu analizować należy w jego poszczególnych środowiskach, które niejako od podstaw i jako poszczególne komórki budują świat sportu – sportu szeroko odbieranego, komentowanego i obserwowanego. Poznania zatem i oceny wymagają charakterystyczne cechy owych grup, w ramach których kształtuje się charakter sportowców, umacniają więzi i relacje koleżeńskie, przyjacielskie, tworzy się pewna nić komunikacji drużyny z osobami kibicującymi jej, a także mają miejsce różnego rodzaju porażki i sukcesy. Analiza szczególnych cech tychże grup pozwala na utworzenie bardziej ogólnego obrazu sportu w jego humanistyczno-moralnym świetle. Dzięki zastosowaniu wspomnianych wcześniej technik ankiety i wywiadu otrzymaliśmy odpowiedzi od 180 osób dotyczące przynależności do różnych grup i kręgów sportowych, a także wartości płynących z bycia w takim środowisku. Dzięki badaniom poznać można było bezpośrednio od zawodników i osób na co dzień ze sportem związanych klimat i charakter spotkań w poszczególnych klubach i zespołach sportowych.

Zebrany materiał podzielić można według trzech kategorii, mianowicie: nazwy grupy, wartości wynikających z faktu przynależenia do danej grupy sportowej oraz obrazu spotkań mających miejsce w danych sportowych kręgach koleżeńskich. Wybrane, reprezentatywne wypowiedzi są zapisane z przyporządkowaniem właściwej grupie badanych – szkoleniowcom i trenerom, nauczycielom wychowania fizycznego, sportowcom, studentom kierunków: sport i wychowanie fizyczne, wykładowcom uczelni sportowych (tabela 1).

Tabela 1. Sportowe kręgi koleżeńskie – korzyści i charakter spotkań

UPRAWIANE DYSCYPLINY SPORTOWE	KORZYŚCI WYNIKAJĄCE Z PRZY- NALEŻNOŚCI DO DANEJ GRUPY	NAJCZĘŚCIEJ WYMIENIANE CECHY SPOTKAŃ W GRUPACH SPORTOWYCH
1	2	3
BADANA GRUPA: TRENERZY I SZKOLENIOWCY		
sporty uprawiane przez badanych: Tenis ziemny Koszykówka Lekkoatletyka Piłka nożna	Rozwój sprawności oraz kontakt z różnymi ludźmi	Są hermetyczne – wszyscy się znają
	Wymiana doświadczeń, wspólne spędzanie czasu, odnajdywanie radości w tym, co się robi	Związane z omawianiem postępów, wyników – jako podsumowania i sprawozdania
	Lepszy start w życie (pieniądze)	Dokonyują się w ramach zjazdów, konferencji, szkoleń, meczów
	Możliwość współzawodnictwa	Wymiana poglądów, wyrażanie opinii; Dotyczą wspólnego rozwiązywania pewnych problemów
	Samorealizacja, prestiż, zadowolenie	Obecna tu jest atmosfera życzliwości i przyjaźni
	Możliwość uczenia, na przykład gry w tenisa ziemnego, i zajmowania wysokich miejsc w zawodach	Spotkania mają charakter <i>stricto</i> sportowy: dają dużo radości i satysfakcji
	Poznawanie różnych stylów pracy	Przy alkoholu – forma festynu, grilla
	Uczenie się pracy w miłej atmosferze	Sprowadzają się czasami do wspólnych posiłków i bankietów; Ma tu miejsce wzajemna ocena pracy i integracja; Rodzinny charakter;
	Sprzyjanie przyjaźni	Główny temat to uprawiane dyscypliny
Wiara we własne siły; Grupa uczy między innymi szacunku do ludzi starszych; Zdrowy styl życia	Sprowadzają się do analiz pomeczowych	

1	2	3
BADANA GRUPA: STUDENCI		
sporty uprawiane przez badanych: Badminton Piłka siatkowa Rugby Sporty wodne	Poprawa zdrowia, lepsza sylwetka	Głównym ich celem jest rozrywka
	Odnajdywanie siebie w codzienności	Wzbudzają poczucie przynależności do grupy
	Pogłębianie umiejętności współpracy w grupie	Są okazją mówienia o wszystkim
	Możliwość poznania punktu widzenia innych	Rozmowy dotyczą własnych osiągnięć
	„Nie ma nic piękniejszego, niż robić to, co się kocha”	Spotkania po treningach poprawiają samopoczucie
	Kształtowanie postaw prospołecznych	Umożliwiają wymianę doświadczeń
	Wzmacnianie sprawności fizycznej	Podczas spotkania: duch walki, w szatni: przyjaźń
BADANA GRUPA: NAUCZYCIELE WYCHOWANIA FIZYCZNEGO		
sporty uprawiane przez badanych: Wspinaczka Żeglarstwo Pływanie Piłka nożna Lekkoatletyka	Umożliwia spełnienie marzeń i budowanie przyjaźni Przygotowuje do życia społecznego	Sprowadzają się do wspólnego oglądania meczów
	Zapewnia przynależność, bezpieczeństwo, samorealizację	Przebiegają przy kawie, herbacie i niestety też przy alkoholu
	Daje poczucie bezpieczeństwa	Mają charakter integracyjny (forma bankietu, pikniku)
	Kształtuje nawyki zdrowego trybu życia	Są tu wspomnienia z przeszłości i odreagowanie presji
	Stwarza możliwości zarobkowe; Ułatwia zwiedzanie nowych miejsc; Sprzyja realizowaniu swojej pasji	Dotyczą wspólnego planowania i wymiany informacji na temat treningu, diety

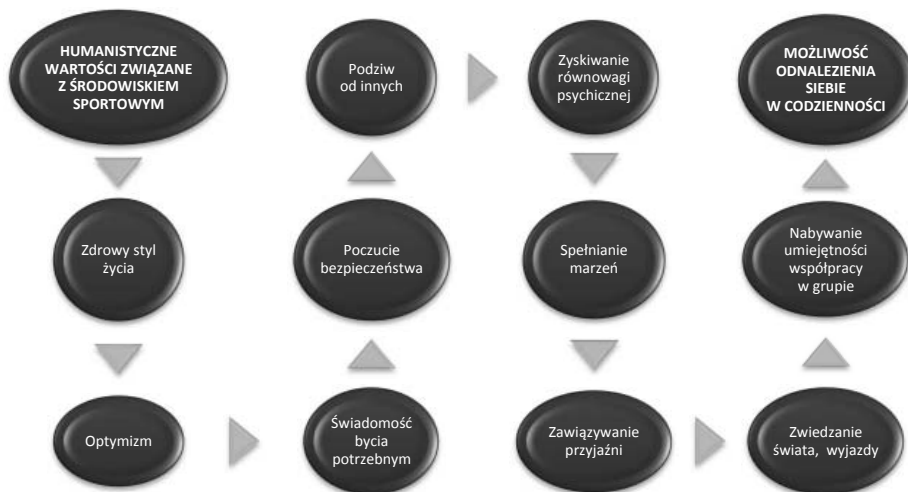
1	2	3	
BADANA GRUPA: SPORTOWCY			
sporty uprawiane przez badanych:	Poprawa kondycji i sylwetki	Przebiegają w duchu zasady: każdy wspiera każdego	
	Spełnienie ambicji	Nasycone są żartem i śmiechem	
	Świadomość bycia potrzebnym	Dominuje otwartość relacji	
	Po dużym obciążeniu psychicznym powrót do równowagi; Dawka niezapomnianych przeżyć; Większa akceptacja w środowisku	Przebiegają w kulturalnej i rodzinnej atmosferze	
	Piłka nożna	Nauka dyscypliny	Wspólne ogniska, tańce, imprezy, kawa, grill, gala, prywatka, posiłek
	Piłka siatkowa	Możliwość sprawdzenia swoich możliwości	Spotkania z zarządem
		Szacunek innych ludzi; Umożliwia przyjaźnię, wspólną radość	Dotyczą wzajemnego motywowania się do działania i wspierania się
	Biegi sprinterskie	Rozwijają sprawność i cierpliwość	Mają charakter spotkań pasjonatów
		Uczy szanowania tego, co się ma; Odpiera od codzienności; Zwiększa siły motoryczne; Zapewnia poczucie spełnienia; Umożliwia zyski pieniężne; Wzbudza poczucie wspólnoty	Nieraz przy alkoholu i wulgaryzmach
		Powoduje chęć stawania się lepszym; Dostęp do wyposażenia sportowego	Stanowią relaks i umożliwiają wymianę poglądów
BADANA GRUPA: WYKŁADOWCY UCZELNI SPORTOWYCH			
sporty uprawiane przez badanych:	Możliwość stwarzania studentom warunków zdrowej rywalizacji	Spotkania sprzyjają przechwałkom	
	Realizacja swoich pasji	Nawiązują do wspomnień	
	Wzmacniają pozycję społeczną	Stanowią dobrą zabawę	
	Umożliwiają pokonywanie lęków; Uczy wzajemnego oddania	Przyjmują formę zebrań	
	Koszykówka Sporty ekstremalne Piłka nożna Fitness Sporty wodne	Jest sposobem na życie; Umożliwia obserwowanie zachowania innych; Kształtuje osobowość	Są integracyjne, choć nadużywają się tu nikotyny i wulgaryzmów; Występują niemoralne zachowania' Sprowadzają się przede wszystkim do rozmów o meczu i wymiany poglądów na temat strategii

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do opinii poszczególnych grup respondentów na temat charakteru spotkań i korzyści płynących z przynależności do danej społeczności sportowej, można skategoryzować owe wypowiedzi. Członkowie różnych stowarzyszeń sportowych, klubów, organizacji, sekcji, związków, lig piłkarskich, kolegów, towarzystw sportowych, kadr narodowych, grup sportowych wypowiadali się na temat wartości związanych z przynależnością do danego kręgu sportowego i charakteryzowali spotkania, w których uczestniczą. I tak, zdaniem badanych osób przynależność do danej grupy sportowej i korzyści z tym związane oraz charakter przeżywanych w środowisku sportowym spotkań scharakteryzować można następująco:

1. Trenerzy przede wszystkim akcentują – jako efekt aktywnego uczestnictwa w życiu danej grupy sportowej – wzmocnienie sił fizycznych, spotkania z innymi, radość, możliwość zarobkowania, współzawodnictwa oraz wzmocnienie zdrowia i wiary we własne siły. Przeżywane spotkania nie tylko budują światopogląd i są okazją do rozwiązywania problemów, ale także sprzyjają integracji i wzajemnej oceny pracy.
2. Studenci szczególnie doceniają w sporcie możliwość aktywnego dbania o swe zdrowie, sylwetkę i współpracę z innymi. Spotkania w środowisku sportowym mają głównie wartość ludyczną oraz wzbudzają poczucie przynależności do grupy.
3. Nauczyciele WF podstawową wartość płynącą z uczestnictwa w danej grupie sportowej dostrzegają w możliwości budowania przyjaźni, samorealizacji, zdrowego trybu życia, poświęcaniu się swej pasji. Spotkania w świecie sportu prócz zapewnienia rozrywki, stwarzają możliwość odreagowania stresów.
4. Sportowcy wśród korzyści wynikających z przynależności do wybranej grupy sportowej wymieniają: rozwój tężyzny fizycznej, osiągnięcie równowagi emocjonalnej, rozwój indywidualny i społeczny. Spotkania z innymi zawodnikami, kolegami, przyjaciółmi mają charakter wspólnotowo-rodzinny.
5. Wykładowcy widzą w systematycznym uczestnictwie w środowisku sportowym źródło zdrowej rywalizacji, wzmocnienia swej społecznej pozycji, kształtowania osobowości i pokonywania lęków. Spotkania natomiast, choć mają charakter zabawy, ujawniają wiele cech negatywnych, jak na przykład używanie nikotyny, wulgaryzmy, przechwałki.

Pogląd na środowisko sportowe zależny jest – jak wykazano na sporządzonych zestawieniach – od tego, kto się wypowiada oraz jaki jest jego stosunek do sportu i doświadczenie osobiste w tym obszarze. Dzięki poznaniu opinii osób badanych, które są w różnym wieku, mają odmienne doświadczenia oraz charakter funkcji pełnionej w związku z działalnością sportową, otrzymaliśmy wiarygodny przekrój społecznego postrzegania szeroko pojętego środowiska sportowego. Oprócz walorów i wartości dodatnich tegoż środowiska wyszczególnione także zostały kwestie, które koniecznie należałoby poprawić, zmienić lub wyrugować z życia sportowego. Interpretacja zgromadzonego i uporządkowanego materiału z badań pozwala na pewne uogólnienia i wnioski będące podstawą tworzenia obrazu sportu w jego humanistycznym wymiarze.

Rysunek 1. Wartości humanistyczne wynikające z przynależności do danej wspólnoty sportowej.

Źródło: opracowanie własne.

Wartości wynikające z bycia z innymi i tworzenia wraz z nimi szczególnej wspólnoty osób, które spędzają ze sobą czas, znają się, rozmawiają, nawzajem sobie pomagają, spotykają się, są nie do przecenienia. Przyjaźń, zdrowie, bezpieczeństwo, radość, równowaga to tylko niektóre z wartości wynikające z przynależności do danej grupy osób. Człowiek,

przebywając z innymi, poznaje samego siebie, uczy się współpracy z innymi, czuje się potrzebny, wymienia z innymi swe doświadczenia. Wszystkie te umiejętności są także istotne z punktu widzenia wychowania człowieka ku pełnemu rozwojowi. Dotyczą one bowiem całościowego wzrostu człowieka ku odpowiedzialności i dojrzałości. Człowiek najlepiej rozwija się w grupie osób, pomagając innym i troszcząc się zarówno o siebie, jak i o innych. Jest to najlepsza droga do realizacji pełnego człowieczeństwa. Dokonując charakterystyki środowiska sportowego w perspektywie humanistycznej, można wymienić kilka ważnych jej aspektów. Elementy decydujące o humanistycznym charakterze świata sportu – o których wypowiedzieli się badani – przedstawić można za pomocą ujęcia zaprezentowanego na rysunku 2.

Rysunek 2. Humanistyczny aspekt spotkań w grupach sportowych

Źródło: opracowanie własne.

Poszczególne badani dostrzegają różne elementy charakterystyczne w spotkaniach inicjowanych w środowisku sportowym. Jak przedstawiono na rysunku 2, spotkaniom tym towarzyszy rodzinna atmosfera, życzliwe stosunki jednych względem drugich i ogólnie panujący optymizm. Najczęstsze tematy rozmów dotyczą – rzecz zrozumiała – sportu, diety, kwestii zdrowotnych, osiąganych wyników. Spotkania realizowane są w różnych formach: szkoleń, imprez, gal, festynów. Niestety, zdarzają się gorsze obyczaje podczas spotkań w sportowym świecie, mianowicie obecność alkoholu, palenie papierosów czy wulgaryzmy. Na podstawie opinii osób zaangażowanych w różny sposób w sport można stwierdzić, iż sportowe kręgi koleżeńskie dostarczają człowiekowi wielu wartości, poprawiając jego sprawność, zdrowie, samopoczucie, wiedzę i relacje z innymi. Spotkania, w których człowiek sportu z racji przynależności do danego klubu uczestniczy, także wnoszą wiele cennych jakości w codzienność takiej osoby, ale także niestety antywartości (nadużywanie alkoholu, nikotyny, wulgaryzmy, przechwałki).

Grupa sportowa – ogólna charakterystyka

Literaturowe studia z zakresu problematyki środowisk sportowych i grup, które tworzą się w obrębie świata sportowego, dostarczają wskazówek dotyczących budowania zgranych zespołów i drużyn sportowych oraz wprowadzania w ich obrębie odpowiedniej atmosfery, bez której niełatwym zadaniem jest osiągnięcie wyników i wytrwała walka o zwycięstwo.

Grupa sportowa – według Edwarda Wlazło – w pełni spełnia warunki grupy społecznej. Jej specyfikę znamionują następujące cechy:

- a) grupa sportowa jest z reguły mała i zróżnicowana pod względem umiejętności i osiągnięć;
- b) członkowie grupy funkcjonują w warunkach stresowych i presji społecznej;
- c) obserwuje się nastawienie na rywalizację i maksymalizację wyników sportowych;
- d) członkowie kontaktują się ze sobą bezpośrednio;
- e) grupa sportowa charakteryzuje się dużą stabilnością lub zmiennością swojego składu osobowego w zależności od doznawanych porażek lub odnoszonych sukcesów.

Najbardziej destrukcyjną sytuacją jest, gdy członek danej grupy skoncentrowany jest na sobie – realizuje jedynie cele osobiste i wchodzi w konflikty z innymi². Warto pamiętać, iż każdy awans w strukturze grupy wiąże się z poczuciem pewności siebie oraz satysfakcją, jak również ustosunkowaniem interpersonalnym innych członków grupy. Jeżeli osoba zajmuje wyższą pozycję w grupie, może kontrolować i zlecać zadania osobie zajmującej niższą pozycję w strukturze (na przykład stosunek kapitana do zwykłego zawodnika)³.

Sport spełnia funkcje integrujące, ułatwiając kontakty społeczne, polityczne, dostarczając wspólnych doświadczeń i przeżyć, powodując uczucia, lojalności, koleżeńskości, przynależności do grupy czy narodu. Owe możliwości integracyjne sportu zwiększa prostota czynności, jednoznaczność i czytelność przepisów zarówno dla zawodników, jak i kibiców, co przyczynia się do kształtowania postaw życzliwości w stosunku do innych ludzi. Sport umożliwia także kontakty pomiędzy członkami rodziny w innych warunkach niż w szkole w sytuacji zdecydowanej zależności od nauczycieli, stwarza sytuacje sprzyjające lepszemu wzajemnemu poznawaniu się, umożliwiające współdziałanie i współzawodnictwo, ułatwiające wzajemne zrozumienie, choć powodujące także konflikty i uczące ich rozwiązywania⁴. Grupa sportowa jest w większości przypadków niewielka, a jej członkowie mimo presji efektywnie rywalizują, maksymalizując wyniki sportowe. Kontaktują się oni ze sobą bezpośrednio i potrafią docenić indywidualne osiągnięcia w swym zespole. Najbardziej niszczącą siłą w zespole jest egoizm i wynoszenie się jednych nad drugich.

Niewątpliwie trudnym zadaniem jest utworzenie z licznej grupy złożonej z różnych osobowości zgranego kolektywu. Wyzwaniem dla trenera staje się pogodzenie dużej liczby indywidualności, które będzie sprzyjało osiągnięciu wyznaczonych celów. Dodatkowym utrudnieniem, zwłaszcza w pracy z dziećmi i młodzieżą, jest zachowanie i działanie młodych – motywowane emocjami pozytywnymi i negatywnymi, co w konsekwencji może uniemożliwiać osiągnięcie sukcesu z racji nieutworzenia zgrane-

² E. Wlazło, *Diagnoza ustosunkowań interpersonalnych w wychowaniu fizycznym i sporcie wyczynowym*, AWF, Wrocław 1999, s. 10 i n.

³ Ibidem, s. 13.

⁴ J. Królicki, *Wpływ sportu na integrację młodzieży*, w: *Zdrowie i sport w edukacji globalnej*, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, Estrella, Warszawa 2001, s. 133 i n.

go zespołu⁵. Sportowe grupy koleżeńskie, które zawiązują się na gruncie aktywnie podejmowanej działalności ruchowej, fizycznej, są znaczącym elementem budowania właściwych postaw i cech charakteru. Szczególne wymagania w tworzeniu odpowiedniej atmosfery oraz wspólnotowych, życzliwych i wzajemnych zachowań w grupie stawia się trenerowi.

Przedstawiony wymóg dotyczy przeprowadzenia przez trenera diagnozy ustosunkowań interpersonalnych oraz dbałości o jak najlepsze kontakty interpersonalne między młodymi zawodnikami. Trener winien poznać poszczególnych zawodników, zajmowane przez nich pozycje w grupie oraz relacje panujące między nimi. Struktura socjometryczna zespołu to decydujący czynnik w osiągnięciu sukcesu sportowego. Nie ma wątpliwości co do istnienia związku między miejscem w składzie drużyny a pozycją interpersonalną zawodnika w strukturze nieformalnej grupy, a więc w kręgach koleżeńskich⁶.

Funkcje humanistyczne sportu

Odnosząc się do zagadnienia funkcji humanistycznych sportu, Józef Lipiec porusza kwestię kręgów koleżeńskich tworzonych na tym polu. Pisze on:

Sport jest przede wszystkim formą kontaktu ludzi z ludźmi, a pierwszą z zasad każdej ludzkiej sytuacji społecznej jest zasada określenia, kto jest kim w obrębie sieci tych kontaktów. Sport, indywidualizujący człowieka w rywalizującej grupie, pozwala mu wyraźniej i szybciej dotrzeć do rozwiązania tego pytania w odniesieniu do siebie i innych. Pytanie *kim jestem* powraca ze zwielnokrotnioną mocą w przypadku społecznego określenia rywalizującego zawodnika, który pretenduje do zwycięstwa, do rekordu, do stania się lepszym od innych, wybitnym i najlepszym. Sport stwarza jednostce – każdej jednostce – szanse ujrzenia siebie i innych jako takich właśnie reprezentantów gatunku ludzkiego, obnażając jednocześnie wszystkie nierówności i nie równoprawności w szansach faktycznych⁷.

⁵ I. Szpulak, *Sytuacja interpersonalna w drużynach młodzieżowych piłki nożnej*, w: *Sport młodzieżowy w badaniach psychologicznych*, red. E. Wlazło, AWF, Wrocław 2005, s. 109.

⁶ Ibidem, s. 110–118.

⁷ J. Lipiec, *Kalokagatia*, PWN, Warszawa 1988, s. 36.

Autor ten ukazuje także wątek sportowca-jednostki w związku z grupą i na tle społecznym. O relacjach tych i powiązaniach wypowiada się następująco:

Problem samookreślenia jednostki łączy się w sporcie nierozdzielnie z samookreśleniem grupy, którą ta jednostka reprezentuje. Odzwierciedla się to zarówno w świadomości jednostki, jak i społeczności, kiedy to zawodnik – w stopniu odpowiadającym jego związkom z grupą społeczną – staje na starcie nie tylko w imieniu własnym i kiedy dana społeczność traktuje zawodnika nie tylko jako jednostkę, ale przedstawiciela dążeń i aspiracji grupowych. Określenie, kto jest kim na bieżni, ringu czy boisku piłkarskim odnosi się więc również do układu międzygrupowego, istniejącego poza miejscem spotkania sportowego i wytworzonego poza sportem. Sport jedynie ten układ sankcjonuje, dookreśla go okazjonalnie, a bywa, że go uwyrażnia, w poszczególnych osobnikach nawet inicjując świadomość jego istnienia⁸.

Identyfikacja sportowca z grupą społeczną, drużyną lub środowiskiem osób, z którym ma częsty kontakt w formie spotkań, jest zatem tak silna, że zawodnik reprezentuje wartości i aspiracje już nie tyle własne, co grupy, do której przynależy, stając się jednocześnie jej przedstawicielem. Można zatem śmiało i wyraźniej stwierdzić, iż jakie środowisko, z którym sportowiec ma częsty kontakt, związany jest z nim emocjonalnie i w pełni się angażuje w jego sprawy, taki jest sam sportowiec i takim zawodnikiem się staje.

Relacje osobowe w środowisku sportowym

Krag wartości będący przedmiotem wzajemnej wymiany jest zdaniem Romana Kaniuka bogatszy o doświadczenia związane z treningiem, zawodami i wspólnymi obozami sportowymi. W relacjach interpersonalnych budowanych w sporcie szybciej niż gdzie indziej dokonuje się empiryczna weryfikacja kandydatów na kolegę czy przyjaciela. Tu również wyraziściej dochodzić może do fascynacji, zazdrości i rozczarowania. Sportowe kręgi koleżeńskie gromadzą stosunkowo mało młodzieży, która wyalienowała się ze szkolnych kręgów rówieśniczych. Wskaźnikiem charakteryzującym

⁸ Ibidem, s. 37 i n.

stosunki w grupie koleżeńskiej są uświadamiane i odczuwane formy wzajemnej pomocy – zwłaszcza pomocy w nauce⁹. Subiektywny obraz własnej osoby w kręgach rówieśniczych autor sprowadza do takich cech, jak: mądry, zgrabny, uczynny, życzliwy dla innych, posłuszny, wysportowany, towarzyski, dowcipny, silny fizycznie, stanowczy, słowny, ambitny, odważny, sprawiedliwy, pewny siebie, ładny¹⁰. Wiele z tych atrybutów osoby ujawnia grupa rówieśnicza w sposób naturalny. Dzieje się to poprzez przypisywanie danej cechy członkom zbiorowości i wyrażanie bezpośrednio lub pośrednio akceptacji środowiskowej.

Zagadnienie akceptacji środowiskowej jest niezaprzeczalnie istotnym zjawiskiem zwłaszcza ze względu na to, że opinia publiczna i zdanie czy pogląd otoczenia na temat danej osoby kształtuje ją i niejednokrotnie wymaga zmian w zachowaniu i prezentowanych przez nią postawach. Pewne cechy trzeba w wielkim trudzie w sobie wypracowywać, inne zaś modyfikować tylko dlatego, że takie wymagania stawia dane środowisko. Środowisko sportowe i zawiązywane tu relacje koleżeńskie bardzo precyzyjnie weryfikują charaktery osób i z dużą dokładnością dokonują selekcji, komu można ufać, na kim polegać i tak dalej. Sport bowiem bardzo często wymaga jednoznacznych postaw i twardych, wymagających od siebie „charakterów”.

Odnosząc się do pozycji zawodnika w nieformalnej strukturze zespołu sportowego, Adam Czoperski twierdzi, iż efekty działania zespołu ludzkiego w znacznej mierze uzależnione są od struktury nieformalnej w nim panującej¹¹. Zwłaszcza w zespołach sportowych jakość sprawdza się w trudnych warunkach sportowej rywalizacji, w których lepszą pozycję zajmują z natury rzeczy zespoły zgrane, lepiej współpracujące. Sportowe kręgi koleżeńskie formowane są przez wpływ takich czynników, jak: sytuacja, w której zespół funkcjonuje, zadania, które realizuje, style kierowania, cechy osobowości członków zespołu i ich przygotowanie do prowadzenia określonej działalności. Założyć można hipotetycznie za au-

⁹ R. Kaniuk, *Sport, szkoła sportowa – oczekiwania i rzeczywistość*, AWF, Warszawa 2005, s. 32 i 34.

¹⁰ Ibidem, s. 78 i n.

¹¹ A. Czoperski, *Niektóre cechy osobowości i poziom sportowy zawodnika a jego pozycja w nieformalnej strukturze zespołu sportowego*, w: *Sport a wszechstronny rozwój osobowości człowieka*, red. T. Rychta, AWF, Warszawa 2003, s. 155 i 159.

torem, że istnieje związek między cechami osobowości, poziomem sportowym zawodnika i jego pozycją w strukturze nieformalnej zespołu.

Ponownie zatem dochodzi do głosu prawda o znaczącym wpływie na jakość humanistycznych wartości w sporcie nieformalnych załączków koleżeństwa na przykład w zespole sportowym. Wymagające warunki sportowej gry weryfikują umiejętności i przygotowanie sprawnościowe członków takiej społeczności, ale co ważniejsze sprawdzenie to dotyczy stanu i jakości porozumienia między osobami oraz relacji zgody, życzliwości i pomocy, dzięki której dany zespół będzie osiągać dobre wyniki.

Mówiąc natomiast o małej grupie, należy zastosować kryterium co najmniej trzech osób¹². Liczba ta dlatego jest tak ważna, gdyż kiedy przechodzi się z diady do grupy trzech lub więcej osób, pojawia się możliwość rządów większości, opinii mniejszości, koalicji i głosowania. Ludzi można określać jako należących do grupy, jeśli sami siebie tak postrzegają i gdy trzy lub więcej osób, które są od siebie wzajemnie zależne (pod względem celu, zachowań czy kontekstu), tworzą małą grupę. Dodatkowe kryterium dotyczy komunikacji: członkowie takiej grupy muszą się ze sobą komunikować, niezależnie od tego, jakiego kanału komunikacji używają. Ponadto, grupę, w tym także sportową, odznacza zadaniowy charakter działań, podział obowiązków i ról z akcentem na konieczność przywództwa, tworzenie własnej kultury, czyli wartości, norm, przekonań i wytycznych dla grupy oraz ukierunkowanie na rozwój.

Zespół sportowy jako grupę społeczną opisuje w swym tekście Halina Zdebska¹³. Powołując się na autorkę, warto zaznaczyć, iż zespół sportowy jest grupą formalną i celowo zorganizowaną, powołaną do realizacji konkretnego zadania – na poziomie sportu profesjonalnego celem jest stworzenie atrakcyjnego widowiska i promowanie graczy. Zawodnik powinien sobie odpowiedzieć na pytania w związku z przyjętym przymierzem bycia w grupie sportowej: czy możliwe jest zrealizowanie celu stawianego danemu zespołowi, czy identyfikuję się z tym celem, czy cel zespołu jest też moim celem, czy ewentualne profity z sukcesu stanowią wystarczającą nagrodę za włożony wysiłek, czy moje nastawienie do pracy i motywacja

¹² Por. S.P. Morreale, B.H. Spitzberg, J.K. Barge, *Komunikacja między ludźmi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 383–392.

¹³ H. Zdebska, *Zespół jako grupa społeczna*, w: *Społeczny wymiar sportu*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportu, Warszawa 2003, s. 196–202.

do osiągnięcia sukcesu są zgodne z interesem pozostałych członków zespołu? Podstawowe cechy grupy społecznej to:

- a) trwałość, w odróżnieniu od chwilowych zbiorowości;
- b) posiadanie organizacji i struktury;
- c) pobudzanie swoich członków do interakcji – istotą na przykład gry jest współdziałanie w realizacji zadania;
- d) w jej skład wchodzi wybrana i ograniczona liczba członków mających wspólne prawa lub korzyści związane ze zrzeszeniem.

Wyróżnić tu także można więź między członkami danej grupy i obecność specyficznych jej cech na tle innych grup, swoistą jaźń społeczną – myślenie w kategoriach „my”, posiadanie pewnych dóbr materialnych i duchowych oraz pewien system działań.

Samowychowanie w sporcie

Bogusław Śliwerski w jednej ze swych prac kieruje swe rozważanie ku samowychowaniu, a konkretniej, zastanawia się nad tym, w jaki sposób określona zbiorowość (dopowiemy: zbiorowość także sportowa), z którą identyfikuje się jednostka, ułatwia jej pracę nad sobą. Znaczenie zespołu zdaniem autora wyraża się w:

- a) stwarzaniu wzmocnień motywujących jednostkę do pracy nad samą sobą, wyzwalaniu jej aspiracji perfekcjonistycznych, sprzyjaniu realizacji samozobowiązań i treningowi samokontroli;
- b) wdrażaniu członka zespołu do samodzielności, do polegania na samym sobie, samoakceptacji;
- c) zapobieganiu przeradzania się samowychowania w faryzeuszostwo;
- d) rozbudzaniu zainteresowań, a przez to dziedzin samowychowania;
- e) doprowadzeniu jednostki do akceptacji uczuciowej konieczności istnienia przymusu społecznego, pozwalającego też przez to na samorealizację¹⁴.

Warto także dodać za autorem, iż kształtowanie się dojrzałości społecznej u wychowanka przypada na okres heteronomii, kiedy to rodzi się u niego spontaniczna dążność do nawiązywania kontaktów społecznych,

¹⁴ B. Śliwerski, *Teoretyczne i empiryczne podstawy samowychowania*, Impuls, Kraków 2010, s. 178.

włączania się w życie różnych grup społecznych, na przykład dziecięcej bandy, paczki rówieśniczej, klasy szkolnej, grupy parafialnej, związku młodzieżowego¹⁵. Każdą z tych grup determinuje aktywność samowychowawcza członków w sposób specyficzny dla siebie. Są one w końcu tworzone na podłożu analogicznych potrzeb czy zainteresowań swoich członków, mają charakter formalny lub nieformalny, stały lub przejściowy, powstają spontanicznie lub intencjonalnie, w mniejszym lub większym stopniu są zorganizowane.

Zakończenie

Grupa, z którą identyfikuje się młody adept sportu i spędza wspólnie z innymi swój wolny czas, z jednej strony motywuje go do pracy nad sobą, z drugiej zaś rozbudza w nim zainteresowania i postawę perfekcyjną. W grupie zawsze też są jasno określone cele działań, stąd mowa o sensowności istnienia i uczestniczenia w grupach formalnych, jak i nieformalnych. W kręgach o charakterze sportowym liczy się możliwość współzawodnictwa, podjęcia wspólnych tematów, pomocy wzajemnej czy stworzenia drużyny. Zawsze też drugi człowiek jest w stanie dać dużo szczęścia swoją obecnością i niepowtarzalnością. Niestety, druga osoba może również wyrządzić wiele przykrości swym zachowaniem, słowami czy decyzjami. W ramach sportu, na przykład szkolnego, można zaobserwować zawiązywanie się niewielkich grup, które skupia sport. Grupy te mają wyraźną strukturę i częstotliwość spotkań. Jej członkowie rozpoznają się, tworząc małą społeczność wśród innych uczniów. Istotny jest wpływ takich szkolnych kręgów sportowych, gdyż w ich ramach można realizować wiele dobrych z pedagogicznego punktu widzenia wartości. Sama metoda wychowawcza, jaką jest sposób oddziaływań grupowych, może stać się skutecznym sprzymierzeńcem we wprowadzaniu odpowiednich postaw i zachowań wśród uczniów. Musi jednak mieć uprzednio miejsce jasne rozpoznanie struktury takiej grupy i osób do niej należących.

Środowisko sportowe jest atrakcyjne dla wielu osób z różnych względów. Mimo iż wymaga dyscypliny, słowności, samozaparcia i rzetelności

¹⁵ Ibidem, s. 179.

przyciąga młodych i nie tylko młodych miłośników sportu. Twarde reguły gry, wzajemna pomoc, systematyczność i jasno określone cele oraz współzawodnictwo i możliwość wartościowego spędzania wolnego czasu są dla niektórych czynnikiem decydującym o wyborze sportu jako sposobu na życie. Świat sportu zawodowego, profesjonalnego, jak również amatorskiego czy szkolnego wymaga uczciwości, odpowiedzialności i samowychowania. Bez podjęcia z pełną determinacją wysiłku pracy nad sobą i swoim charakterem oraz walką ze słabościami czy porażkami nie można realizować najwyższych wartości obecnych w sporcie. Do wartości tych należy człowiek, który w sporcie zawsze zajmować powinien pozycję nadrzędną w stosunku do jakichkolwiek wartości użytecznościowych czy przyjemnościowych. Zdrowie, pomoc innym, pokój i harmonia wewnętrzna, jak również uczciwość w każdej sytuacji i umiejętność rezygnacji w chwili poważnego zagrożenia zdrowia lub życia powinny wyznaczać główne kierunki postępowania zawodnika i stanowić fundamentalny argument moralnych wyborów sportowca. O humanistyczny wymiar sportu należy wciąż zabiegać i nie bagatelizować jego społeczno-moralnej roli zarówno w życiu indywidualnych sportowców, jak i w funkcjonowaniu całych społeczeństw.

Słowa kluczowe: *humanizm w sporcie, wartości sportowe, grupa sportowa, samowychowanie, relacje osobowe*

HUMANISTIC DIMENSION OF THE SPORTS ENVIRONMENT – ON THE BASE OF EXAMINATIONS

Summary

The sports environment has its specificity, values, particularities, nature. Humanistic to find his dimension it is possible in values which in world of sport will matter greatly both in the life of individual competitors, sports clubs and societies, and in very sports idea, recreation, tourism. In hereby drawing up we answered questions: how does the specificity of living in the given sports group look?; what values are characteristic of individual sports circles?; what negative features which are destroying the humanistic element of sport, are letting